

*Т.В. Кузнєцова, канд. екон. наук,
доц. кафедри економіки підприємства,
заступник декана з методичної роботи,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне*

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ ТА ІНТЕНСИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Для характеристики основних компонентів сучасних технологій навчання в економічній освіті й відповідних їм вимог до викладача за результатами дослідження виявлені фактори за умовами їхнього впливу на діяльність студентів: організаційного, мотиваційного (соціально-психологічного) і методичного характеру. Результати дослідження засвідчили, що майже 90 % факторів успішності безпосередньо або опосередковано пов'язані з впливом викладача на хід навчання. Серед усіх факторів успішності найважливішими за результатами опитування були названі такі: зацікавленість у ході навчання; актуальність і корисність навчального матеріалу; особистісні риси і якості студентів; допомога студентові концентруватися в процесі вивчення теми; подолання пасивності у навчанні; відповідне інформаційно-методичне забезпечення; доступність викладання.

Складові педагогічної майстерності забезпечують реалізацію конструктивної, організаторської, комунікативної і гностичної функцій у навчальному процесі. Конструктивна функція полягає: у відборі й організації змісту навчальної інформації, яка має бути засвоєна студентами; проектуванні тих видів діяльності студентів, які забезпечують засвоєння відповідних знань; проектуванні власної майбутньої діяльності і поведінки педагога, якими вони мають бути у взаємодії зі студентами. Організаторська функція реалізується через організацію інформації в процесі повідомлення її студентам, різних видів їхньої діяльності, власної діяльності і поведінки педагога. Комунікативна функція передбачає: встановлення відповідних взаємовідносин зі студентами, з іншими викладачами, з адміністрацією навчального закладу. Гностична (дослідна) функція передбачає вивчення змісту і способів впливу на інших людей, їх вікових та індивідуально-психологічних особливостей, переваг і недоліків процесу і результатів власної діяльності. Таке розуміння складових професійної майстерності відповідає і сучасним підходам до проблем формування ділової компетентності фахівців відповідно до вимог на ринку праці.

До складових ділової компетентності сучасного фахівця (за В. Заутером) можна віднести: професійну компетентність (теоретичні знання, практичне застосування); методичну компетентність (здатність самостійно розв'язувати проблеми, організувати свою роботу); соціальну компетентність (здатність до ефективної взаємодії і конструктивного спілкування); особистісну компетентність (реальна самооцінка, відповідальність, культура праці,

здатність до соціальної і професійної адаптації, саморозвиток, самонавчання).

Для педагогічної діяльності необхідна цілісна система особистісних якостей викладача, у котрій здійснюється одночасний розвиток усіх згаданих здібностей і вмінь. До професійних умінь викладачів, які є складовими професійної компетентності і необхідні для становлення майстерності викладача можна віднести такі групи вмінь.

Перша група: уміння формулювати педагогічні завдання відповідно до умов педагогічної ситуації; конкретизувати педагогічні завдання як поетапні й оперативні; передбачати близькі й віддалені результати навчання; уміння орієнтуватися на студентів як на активних суб'єктів навчально-виховного процесу з власними мотивами і цілями.

Друга група педагогічних умінь включає три підгрупи. Підгрупа “Що вчити”: уміння працювати зі змістом навчального матеріалу відповідно до нових концепцій і технологій навчання, виокремлювати вузлові ідеї навчального предмета; формування у студентів загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок, здійснення міжпредметних зв'язків. Підгрупа “Кого вчити”: вміння вивчати стан окремих психічних функцій та індивідуальних особливостей студентів, цілісних характеристик різних видів навчально-пізнавальної діяльності; вивчати реальні навчальні можливості студентів, розрізняти їхні успішність та особистісні якості, визначати перспективи їх найближчого розвитку, враховувати мотивацію студентів у плануванні й організації навчального процесу.

Підгрупа “Як учити”: уміння відбирати і застосовувати сукупність форм, методів і прийомів навчання; уміння аналізувати і комбінувати педагогічні ситуації, застосовувати й диференційований та індивідуальний підходи до студентів, організувати їхню самостійну навчальну діяльність.

Третя група: уміння використовувати нові психолого-педагогічні знання у своїй діяльності, аналізувати й узагальнювати свій досвід, визначати свій індивідуальний стиль роботи, планувати процес самовдосконалення.

“Педагогічні вміння являють собою сукупність найрізноманітніших дій учителя, які перш за все співвідносяться з функціями педагогічної діяльності, значного мірою виявляють індивідуально-професійну компетентність... Сукупність професійно-педагогічних дій завжди виявляє позиції (спрямованість), і навпаки, педагогічні вміння репрезентують як саму особистість учителя, так і його діяльність, і взаємодію з учнями”.

Професійні педагогічні вміння – об'єктивні характеристики праці викладача і здатність належно виконувати певні дії, яка заснована на доцільному використанні людиною раніше набутого досвіду, знань, навичок і є важливою складовою професійної майстерності. Можна виділити такі групи найбільш значущих професійних педагогічних умінь, що становлять підґрунтя професійної майстерності викладача. До цих груп належать організаційно-конструктивні, технологічно-методичні, комунікативні (соціально-психологічні) уміння.

Реальний педагогічний процес складається з багатьох компонентів, всі їх можна класифікувати за трьома головними аспектами педагогічної діяльності: змістовним, методичним та соціально-психологічним. Провідну роль відіграють ті вміння, які передбачають: глибоке знання предмета; вміння підбирати, адаптувати зміст навчального матеріалу до потреб відповідної навчальної групи, визначати мету і завдання навчальної діяльності, реалізовувати навчальний процес відповідно до потреб і можливостей студентів, контролювати його результативність, здійснювати оптимальний розподіл матеріалу за часом та активізацію його сприйняття; виокремлення ключових ідей; використання необхідних засобів навчання.

Серед інших основних вимог до професійних педагогічних вмінь викладача за результатами експертного опитування можна віднести:

- відповідний імідж викладача, особистісні та педагогічні якості, відкритість, щирість, інтелігентність, загальна культура, привабливість, упевненість у собі, почуття власної гідності;
- вміння відчувати аудиторію, підтримувати зворотний зв'язок, керувати увагою студентів;
- вміння виявляти та стимулювати творчий потенціал студентів, використовуючи індивідуальний підхід;
- системність, логічність, доступність, чіткість, наочність викладання;
- доброзичливе ставлення до студентів, об'єктивність, неупередженість, вимогливість, вміння коректно виправляти помилки;
- здатність до професійного вдосконалення, вміння узагальнювати, аналізувати результати діяльності для її дальшого вдосконалення, прогресивне мислення, здатність до інновацій, вміння адаптуватися до змін;
- всебічний розвиток, ораторське мистецтво, гнучкість у дискусіях, широкий кругозір, незалежність у поглядах;
- бажання навчати, передавати свої знання, ділитися досвідом.

Третя група компонентів структури педагогічної і діяльності може забезпечити реалізацію на високому рівні перших двох груп. Адже ефективність педагогічного процесу визначається взаємовідносинами “вчитель – учень”, “вчитель – навчальна група”.

Рівень педагогічної майстерності залежить від рівня технологічної компетентності викладача і визначається за такими основними критеріями: доцільність (за спрямованістю); творчість (за змістом); технологічність (за рівнем педагогічної техніки); оптимальність (за вибором ефективних засобів); продуктивність (за результатом).

Педагогічна майстерність викладача має бути спрямована на реалізацію одного з найважливіших принципів організації навчання – принципу оптимізації. Він потребує усвідомленого вибору такого варіанта навчального процесу, який за даних умов забезпечить максимально можливу ефективність розв'язання завдань освіти і розвитку студентів за раціональних затрат часу і зусиль викладачів.

Педагогічна майстерність – це високий рівень педагогічної діяльності, котрий виявляється в майстерності спілкування й орієнтований на гарантований педагогічний результат.

До основних труднощів і проблем, що найчастіше зустрічаються в педагогічній діяльності відносять:

- невміння аналізувати всі компоненти своєї педагогічної діяльності й себе як особистість і індивідуальність;
- недостатнє розуміння індивідуально-психологічних особливостей студентів і невміння їх враховувати;
- невміння побудувати процес спілкування зі студентами і колегами;
- невміння керувати власними психічними станами і переборювати психологічні бар'єри.

Для діяльності викладача дуже важливе значення має стиль його спілкування. У широкому розумінні під стилем спілкування мають на увазі прийоми, тактики, методи та ін., що використовує людина за взаємодії. Велике значення у формуванні правильного стилю спілкування мають витримка, самовладання, справедливість, творчий підхід до досвіду інших, розвиток педагогічної техніки, почуття гумору. При цьому педагог завжди повинен поважати особистість у своїх учнях і берегти власну гідність. Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності.

Перед викладачем постає завдання навчити студентів формулювати свої думки послідовно, логічно. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Самостійна діяльність суб'єктів навчального процесу обумовлює підтримку знань на високому рівні. Свого роду “незалежна” діяльність викладачів та студентів стимулює їх до пошуку нових, передових знань. Самостійне навчання підсилене прагненням до пошуку та забезпечене відповідним рівнем контролю, сприятиме більш досконалому розвитку кожної окремої особистості в цілому, що дозволить сформувати багатий і могутній науково-інтелектуальний потенціал нації спроможний стати гідним конкурентом на світовій арені.

Підготовку викладача до педагогічної творчості можна розглядаємо як об'єктивний творчий процес, що ґрунтується на зумовленості потребами соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, стратегічних завданнях реформування освіти в Україні; органічному входженні у систему загальнопедагогічної підготовки викладача; відповідності змісту і форм підготовки сучасному рівню розвитку психолого-педагогічної науки і педагогічної практики; особливостях та закономірностях творчого процесу і процесу формування творчої особистості; залежності від особистісних якостей викладача та рівня його творчої педагогічної діяльності.

Позитивом даної методики є відхід від надмірної “затеоретизованості” матеріалу і приділення належної уваги формуванню у студентів професійних компетенцій, які вони використовуватимуть на базі практики. Крім того,

комбінування методів дозволяє сконцентруватися на напрацюванні конкретних практичних навичок (способу виконання дій) та вмінь (здатності виконувати певний вид діяльності), будь-то здійснювати аналітичну оцінку, виступати в якості експерта чи якісно опрацьовувати інформаційні джерела.

Найважливішим принципом навчання є принцип сполучення різних методів та прийомів навчання. І майстерність викладача полягає в тому, щоб вибрати оптимальне сполучення методів та засобів навчання, методичних прийомів, які забезпечують активізацію навчання.

Завданням освіти нині є сприяння розвитку економіки та суспільства знань, створення у кожному навчальному закладі інноваційного середовища, що передбачає вдосконалення організації та змісту освіти, оптимізації кадрового забезпечення, комплексного вдосконалення професійної майстерності науково-педагогічного працівника, поліпшення інформаційного, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Якісні параметри розвитку вищої освіти продовжують хвилювати суспільство. Адже освіта в цілому і вища зокрема перестала бути сучасною. Вона слабо реагує на зміни в економіці та суспільстві, орієнтується лише на передачі знань, умінь і навиків. Нинішня освіта недостатньо орієнтована на виховання соціально затребуваних якостей випускників.

Якість підготовки спеціалістів продовжує залишатись однією з найгостріших проблем, яка залежить від:

- стану навчального процесу, його методичного, інформаційного і технічного забезпечення;
- якості суб'єктів педагогічної діяльності, що визначається їх предметною підготовкою, педагогічною кваліфікацією, інтелектуальними, психологічними, моральними властивостями;
- рівня соціального, морального стимулювання праці усіх суб'єктів освітнього процесу (і тих, хто навчається, і тих, хто навчає);
- дії соціальних стимулів щодо придбання якісної освіти, а не престижного диплому;
- системи менеджменту, зокрема освітнього, який являє собою сукупну діяльність в центрі і на місцях великої кількості спеціалістів.

Забезпечення якості освіти – невід'ємна умова її конкурентоспроможності.

Кузнецова, Т.В. Педагогічна майстерність як необхідна умова реалізації інновацій та інтенсивних навчальних технологій [Текст] / Т.В. Кузнецова // Збірник тез доповідей Міжнародної навчально-методичної конференції (10-11 грудня 2009 р.). – Суми : УАБС НБУ, 2010. – С. 95-101.